

YABANCI ÖZEL OKULLAR

#Selim SAYHAN

"Özel öğretim" genel (resmî) öğretimin karşıtını ifade eder. Ancak "özel öğretim" kavramının tek tek derslerin öğretimini ifade eden "özel öğretim yöntemleri" kavramı ile bedensel ve zihinsel özürleri bulunanların veya üstün yetenekli çocukların eğitim ve öğretimi anlamına gelen "özel eğitim" kavramıyla karıştırılmasından dolayı "özel eğitim" kavramı yerine "özel okullar" kavramının kullanılması tercih edilmektedir.

Bugün bir okulun özel okul olmasının iki temel şartı vardır. Birincisi, bu okulların özel teşebbüs veya yabancı bir devlet tarafından kurulması ve tüm masraflarının özel teşebbüs veya ilgili devlet tarafından karşılanmasıdır. İkincisi ise, bu okullarda uygulanan kulların öğretim programından farklı olmasıdır. Bu durumda özel okul özel teşebbüs veya yabancı bir devlet tarafından kurulan, tüm masrafları özel teşebbüs tarafından veya ilgili devlet tarafından karşılanan ve özel program uygulayan okullara denir. Fakat eğitim sistemlerinde özel okullara yer veren ülkelerde, bu iki şartın bir arada olmadığı da görülmektedir. İşte bu tip özel okullarda verilen eğitim ve öğretime de "özel öğretim" denir.

İlkel toplumlarda eğitim ve öğretim örgün değil yaygındı ve devlet halkın eğitimini kendisi bir görev olarak kabul etmemekteydi. En tipik örneklerini eski Yunan sitemlerinden Atina'da gördüğümüz bu özel okullar halkın öğrenme isteğine cevap vermekteydi. Bu durumda özel öğretim tarihi genel öğretimin tarihinden daha eskidir denilebilir.¹

Türkiye'de ilk defa açılan yabancı özel okullar, Fransa himayesindeki katolik okullarıdır. Yabancı özel okulların Türkiye'de bilhassa, İstanbul'da ilk açılışını 1583 yılında gelen cizvit rahiplerinin faaliyetlerine bağlayanlar bulunmakla beraber elimizde, daha eski tarihlere dayandıran veriler de mevcuttur.²

İlk kapitülasyonlar olarak kabul edilen Fatih'in 1453 tarihli " Galata Ahdnâmesi"nde, lâtinlere mal, can emniyeti, din ve ticaret serbestisi vermekle beraber, kiliselerinde çan çalınmayacak, yeni den kilise inşa edilmeyecekti.³

I.Ü. S os. Bil. Enst. Sosyal Yapı Sosyal Değişme Y. Lis. Öğrencisi

Beyoğlu hıristiyanlarının (katoliklerinin) Fransız elçisini aracı yaparak, Papalık makamına Cizvitleri, öğretim hizmetleri için görevlendirme dâveti, Fatih ahidnâmesini zedelemeyi hedef alan sunî bir müracaattan ibarettir. Çünkü, o tarihte, lâtin kiliselerinde öğretimle meşgul "Franciscaine tarikatine" mensup râhipler vardı ve böyle bir talepte bulunacak kadar fazla bir lâtin nüfus da yoktu. Fakat, ahidnâmeye aykırı olarak katolikler daha sonra bir çok kilise yaptırmak suretiyle, ahidnâmenin hükmünü fiilen ortadan kaldıracaklardı. Fransız sefirinin aldığı bu müsaade, katolik tarikatlerine mensup râhip ordularının İstanbul ve Osmanlı ülkesine akmalarına, yabancı özel okulların Osmanlı ülkesinin her tarafında mantar gibi bitmesine, takip etmesine daha sonra da bu kabil müsaadeyi diğer devletlerin ve katolikliğin dışındaki mezheplerin de almasına sebep olmuştur.⁴

Lozan Barış Koşulları ilgili devletlerle yapılmış sözleşmelerle belirlenmiştir. Buna göre, önce açılmış olan okullar etkinliklerini sürdürecektir ve ülkemizde yeniden yabancı okul açılmayacaktır. Bu okullar, sözleşme gereği 1924 ten beri hiçbir değişikliğe uğramadan etkinliklerini sürdürmektedir.

Bu kurumları dondurulmuşluktan kurtarma amacı ile ilgili devletler tarafından zaman zaman açık yada dolaylı biçimde girişimlerde bulunulmuştur.

Bu konuda ilgili devletlerden hiç birine en küçük bir ödül verilmemiştir. Bu okullarda yapılacak onarım bile ilgili devletler için bir sorun olma niteliğini korumaktadır. Çalışma koşullarında bir gelişme sağlayamayan bu okullardan biri, ilgili devlet tarafından bina ve demirbaşları ile birlikte bir kaç yıl önce Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. Anadolu lisesine çevrilen bu okul eğitimine devam etmektedir.

Son yıllarda, değişik taktiklerle bu dondurulmuşluktan kurtarma faaliyetinin devam ettiği gözlenmektedir. Nitekim, reklâm niteliğinde bir özel Türk okulunda öğretmenlerden ondokuzunun yabancı olduğu, bunlardan onyedisinin ücretlerinin kendilerini gönderen yabancı devlet tarafından ödendiği basınımda yer alıyordu. (Güneş, 23-1-1984)

Bize göre dış görünüşün ötesinde bir amaç ve anlamı olan bu olgu, önemle üzerinde durulmaya değer bir nitelik taşınmaktadır. Bu olgu Lozan Barış anlaşması'na imza edilişinden altmış yıl sonra açılan bir yaradır. Bu olgu, yabancı özel okullar konusunda bugüne dek diplomatik görüşmelerle koparılamayan ödünlerin dolaylı biçimde ve bizim aracılığımızla elde edilmişin açık bir delilidir. Bu olgu, ülkenizdeki yabancı özel okulları dondurulmuşluktan kurtarma, bunları yeniden canlandırma amacına yönelik, ustalıklı düzenlenmiş bir oyunun özel bir okulumuzda yerli figüranlardan yararlanılarak sahnelenmesidir.

Bugün ülkemizde çocuklarını yabancı bir dille öğretim yapan bir okulda okutma, bir çok ailede bir özlem olmanın ötesinde bir tutku aşamasına varmıştır denilebilir. Öğrencileri bu tür okulların sınavlarına hazırlama, bu amaçla kitaplar ve dergiler yayımlama ile uğraşan yeni bir iş kolu doğmuştur. Devletin yapmakta olduğu seçme sınavları ile öğrencileri belirlenen özel okullar, kârlı bir iş ve yatırım alanı olma niteliğini korumaktadır.

Bu sahada isim yapan özel okullar yabancı özel okullardır. Dolayısıyla imtihanlarda en fazla puan alan süper çocuklarımız bu okullara kayıt yaptırmaktadır. Bu okullarda bir batı hayranı olarak yetiştirilen çocuklarımız kendi kültürlerine yabancılaşmakta ilk fırsatta batıya gidip tahsilini veya hayatını orda devam ettirmek istemektedir. Bu durumda ülkemizdeki beyin göçü probleminin ana kaynaklarından biri yabancı özel okullardır diyebiliriz.

Türk okullarında yabancı öğretmen istihdamına ayrı bir açıdan bakabilenlerin yeniden düşünmelerine yardımcı olmak için hatırlatmayı yararlı bulduğumuz hususlar var: Bu olgu, kişi ve dernek çıkarları ötesinde ulusal açıdan değerlendirilmelidir. Bu yardımın ardında yatan asıl anlam ve amaç ancak böyle kavranabilir. Bir sözleşme yada antlaşma ile elde edilmiş ulusal haklar, kişisel yorum ve değerlendirmelere açık değildir. Millî hakları yok sayam ve böyle davranmaya hakkımız yoktur. Bu hadiseyi yurtdışı işçi çocuklarını okutmak için yabancı ülkelere öğretmen gönderme ile bir tutmak ve öyle değerlendirmek bu konuda gösterdiğimiz gafleti örtmeye yetmez. Bu olsa olsa konunun özünün kavranmadığını gösterir. Millî haklarımıza ve değerlerimize sahip çıkmak çağdaşlıkla çelişmez. Tersine bu çağdaş olma ve varlığını sürdürebilemenin ön şartıdır.⁵

Yabancı özel okullara kabul edilen müslüman çocuklar eskiden daha çok prens, paşa, yüksek şahsiyetler, banka müdürleri, komisyoncular, tıp doktorları, hukukçular gibi sosyal gruplardan kısacası, elit tabakadan gelmekteydiler. Bu tip aileler, çocuklarını bu okulların imtihanlarına daha iyi hazırlama imkanlarına sahip oldukları için eski durumun pek fazla değişmediğini söyleyebiliriz.

Böyle seçkin kişilerin bu okullara kabulünün sebebi, devletin kilit noktalarındaki şahsiyetlerle daha iyi temas imkanının mevcudiyetidir.

Yabancı özel okulların ana gayelerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1- En önemli hedef dinî propaganda yaparak gayrı müslim tebaanın sayısını artırmaktır. Büyük gayretler neticesinde münferid de olsa tanassur edenler olmuş, tanassur etmeyenlerin ise dinî ve millî duygularının zayıflatılması yolları aranmıştır.

2- Din damları yetiştirerek gayr-i müslimlere, lider yetiştirerek de müslümanlara tesir etmeyi hedeflemişlerdir. Bu amaçla ilk ve orta dereceli okullar ve kolejler açmışlar bununla da yetinmeyip yüksek okullar açmışlardır.

3- Fen bilgisi, tarih v.s. gibi derslerde konular hıristiyan inancına uygun olarak tevil ediliyor, islâm dini aleyhinde anlatılıyordu. Öğretmenlerin de bu yolda hizmet edeceklerine dari yemin vermeleri şartı.

4- Halkla devlet arasındaki mânevî bağları zayıflatmak, koparmak suretiyle siyan ve kargaşalıklar çıkartmak, bu yolla devlet otoritesini yıpratmak gayesini gütmüşlerdir.

5- Gayr-ı müslim Osmanlı teb'asının müstakil devletler olarak tahrih sahnesine çıkmalarını temin için ellerinden gelen her türlü gayreti sarfetmişlerdir.⁷

Bu konularla 19. asra kadar arada bir mücadele edilmiş daha sonraları ise, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid devrinde sıkı bir mücadeleye girilmiş ruhsatsız açılan 400 ianesi kapatılmıştır. Bu kervana ittihatçılar da katılmış fakat asıl mücadele Cumhuriyet döneminde yapılmıştır: Bütün ruhban okulları kapatılmış, sözde lâik olan yabancı özel okullar da sıkı kontrole tâbi tutulmuştur.

Okullardan dinî semboller resimler kaldırıldı. Okulların uygun yerlerine Atatürk fotoğrafları asıldı. Kitaplarda ve öğretim programlarındaki dinî propagandaya yönelik ifadeler ve resimler, Türkler aleyhindeki sözler ve yazılar çıkarıldı. Türk kızlarını hıristiyanlaştırdığı için Bursa Amerikan Kız Koleji 1928 de kapatılmıştır. Böylece, azınlık ve yabancı okullar Tevhid-i Tedrisatın ruhuna uygun hale getirilmeye çalışıldı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması yabancı özel okulların o andaki mevcut durumunun aynen korunması şartıyla, hem azınlık okullarının hem de yabancı okulların dengi olan Türk okullarının tâbi oldukları mevzuata tâbi olmalarını hükme bağladı.

1924 Anayasamızın 80. maddesi "Hükümetin gözetimi ve denetimi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir" diyerek Türk vatandaşlarının özel öğretim görme haklarının olduğunu hükme bağlamıştır. Yine, aynı anayasamızın 88. maddesi "Türkiye'de din ve ırk ayırılmaksızın vatandaşlık bakımından herkese Türk denir" diyerek azınlık problemini hukukî olarak ortadan kaldırmıştır. Azınlıklar, Anayasamıza göre Türk olduklarından, özel okul açma hakkından yararlanıyorlar, Lozan Antlaşmasına göre de azınlık hak ve statülerinden yararlanarak kendi dilleriyle öğretim yapma imkânını elde etmiş oldular. Lozan Antlaşmasına göre de azınlık hak ve statülerinden yararlanarak kendi dilleriyle öğretim yapma imkânlarını elde etmiş oldular. Lozan antlaşması bu okullarda Türkçe ve Türk kültür derslerinin okutulmasına da imkân vermiştir.

1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati'ni değiştiren 1778 sayılı ve 1931 tarihli kanun Türk çocukların yabancı özel ilkokullara devamını önlemiştir. Bundan dolayı bu okulların ilk kısımları giderek kapanmaya yüz tutmuştur.

Buna karşılık aynı okulların orta ve lise kısımlarına dan rağbet devam etmiştir. Hele son yıllarda bir yabancı dil öğrenme isteği bu kullara olan rağbeti daha da artırmıştır.

1935 yılında neşredilen "Yabancı okullar hakkında önerge" ile bu okullar daha sıkı takip edilmiş, Türk kültür dersleri ve Türk dili dersleri bu okullara yerleştirilmiştir. Fen dersleri hariç, Türk okullarının müfredat programlarına tabi tutulmuşlar, kültür ve Türkçe dersleri için Türk öğretmenler, Türk müdür yardımcıları istihdam etmek mecburiyetinde bırakılmışlardır.

8.6.1965 tarihinde kabul edilen 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 5. maddesiyle yabancıların özel öğretim kurumu açma hakkı tamamen kaldırılmış, bu tarihten evvel açılmış olanlarda Türk Milli Eğitim'nin amaçlarına uygun hareket etmekle mükelleftirler.

1960 lardan itibaren yüksek özel okulların açıldıkları ve bu okullara büyük bir hücumun olduğunu görüyoruz. Bu durum devlet yüksek kurumlarının kapasitelerinin ye-

tersiz olmaları ve buna karşılık çok büyük bir orta öğretim kurumları mezunları grubu ile karşılaşmamızla açıklanabilir. Özel öğretim tarihimizde yer alan "özel yüksek okullar denemesi" hem başarıyla uygulanamadıkları, hem de 1961 Anayasamızın 120. maddesine aykırı oldukları düşünencesiyle sona erdirilmiştir.⁷

Yabancı okullar yarısının kapanması için Türk okulunun kültür anlayışı, prensipleri, gayesi, müfredat programları, öğretmenleri, mânevi havası, metodları ve fizikî yapısı ile yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Bugün yabancı özel okullara talebin çokluğuna bir sebep de; çocuğun iktisâdi hayatına ve ileride ilmî çalışmalarında yardımcı olarak bir yabancı dili öğretmek imkânına sahip olmasıdır.

Yabancı dilin bir tutku, bir kompleks haline geldiği ülkemizde, alacağı personelin görevinde hiç lâzım olmayacak yabancı dili, işe almanın bir ön şartı olarak gören işverenimiz ve halkımızın bu konuda aydınlatılması yoluna gidilmelidir.

Bu problemler çözümlünce talep kendiliğinden azalacak dolayısıyla, gençlerimiz kültür emperyalizmine tâbi tutulamayacak, batı kompleksine kapılmayacak ve bir nebze de olsa beyin göçü engellenecektir. Tabî ki bütün bunlar, millî bir kültür anlayışının, eğitimin temeline oturtulması ile mümükündür.

Dipnotlar

- 1- Ersoy Taşdemirci, "Türk Eğitimi Tarihi Açısından Özel Okullar" Çağdaş Eğitim Dergisi, Sayı:77, Nisan 1983, s.21-22
- 2- Nihad Dinçer, Yabancı Özel Okullar, ER-TU Matbaası, İst. Tarihsiz s.17
- 3- Meydan Larousse, c.6 s 902
- 4- N. Dinçer, a.g.e, s.20-21
- 5- İhsan Öğüş, "Yabancı Özel Okullarda Bir Tür Canlanma mı?" Öğretmen Dünyası Dergisi, Sayı:54, Haziran 1984.
- 6- N.Dinçer, a.g.e, s.35-36
- 7- E. Taşdemirci, a.g.m, Çağdaş Eğitim Dergisi , Sayı: 81, Eylül 1983 s.15-17